תנ"כון tenachon

De Profeten, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

2

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy en met medewerking van drs. Dodo van Uden en dr. Marcus van Loopik

Het boek Sjof'tiem (Richteren)

Het boek Sjof'tiem beschrijft de geschiedenis en de situatie van het volk Israel in de periode tussen de dood van Jehosjoea en de instelling van het koningschap. Het begint met *En het was na de dood van Jehosjoea* (1:1) en het eindigt met *In die dagen was er geen koning in Israel* (21:25). Het boek bestaat uit drie, duidelijk te onderscheiden delen. Het eerste deel (1:1-2:5) beschrijft de laatste fase van de inname van het land. Het tweede deel (2:6-16:31) vertelt van het optreden van de richteren. Het derde deel (17:1-21:25) bevat twee verhalen die zich in de richterentijd afspelen.
De richterenperiode was een typische 'tussentijd', een tijd van 'al wel' en 'nog niet'. Israel woonde al wel in het land, maar het had nog niet een duidelijke eigen identiteit, en daardoor was het zeer gevoelig voor invloeden van buitenaf. Dat brengt ons bij het hoofdthema van het boek Sjof'tiem: Israel en de Kena'anitische volken. In elk van de drie delen van het boek wordt dit thema op een andere manier belicht.
In de Tora wordt op verschillende plaatsen gezegd dat Israel na de inname van het land geen enkele verbinding mag aangaan met Kena'anitische bewoners van het land en alles wat met de Kena'anitische afgodendienst te maken heeft radikaal moet vernietigen, *opdat ze niet worden tot een valstrik in je midden* (Ex. 34:12; zie ook Num. 33:50-56). In het eerste deel van het boek Sjof'tiem wordt duidelijk dat Israel zich niet aan dit voorschrift houdt. Op vele plaatsen wonen Kena'anieten tussen Israel in. *Ik zei: (–) jullie mogen geen verbond sluiten met de bewoners van dit land; hun altaren moeten jullie afbreken. En jullie hebben niet gehoord naar Mijn stem. Wat hebben jullie gedaan?! (–) ze zullen jullie tot* [prikkels in] *de zijden worden en hun altaren zullen jullie tot een valstrik worden* (2:2-3). Het boek Sjof'tiem laat zien wat de achtergrond en de betekenis is van dit voorschrift uit de Tora. De Kena'anieten in je midden laten wonen betekent bijna onvermijdelijk: besmet raken door hun godsdienst en hun cultuur. Hun godsdienst van vruchtbaarheidsriten en mensenoffers en hun cultuur van sociaal onrecht en onmenselijkheid.

Het tweede deel van het boek begint met een inleiding (2:6-3:6), waarin geschetst wordt hoe Israel zich met de Kena'anieten verbindt en wat daarvan de gevolgen zijn. *De kinderen van Israel woonden temidden van de Kena'anieten (–) ze namen zich hun dochters tot vrouwen en gaven hun* [eigen] *dochters aan hun zonen en zij dienden hun goden* (3:5-

Sjof'tiem / Richteren

Overzicht boek

Israel en de Kena'anieten 1:1-2:5
De richteren 2:6-16:31
Inleiding 2:6-3:6
De eerste richteren 3:7-31
Devora 4:1-5:31
Gid'on 6:1-9:57
Twee kleine richteren 10:1-5
Jiftach 10:6-12:7
Drie kleine richteren 12:8-15
Sjimsjon 13:1-16:31
Twee verhalen 17:1-21:25
Het beeld van Micha 17:1-18:31
De bijvrouw in Giv'a 19:1-21:25

Inhoud

Het boek Sjof'tiem (Richteren) 17
Israels vijanden ten tijde van de Richteren 18
Strijd tegen de Kena'anieten 20
De richterverhalen: een keuze 20
De slag bij de Kisjon 21
Het lied van Devora 21
Gezegend boven de vrouwen zij Ja'el 22
Gid'on, de profetische richter 24
Tekenen ter bevestiging 24
Omhoogvliedende letters 25
De efod 26
Over engelen 27
Op weg naar een koning 27
De gelijkenis van de bomen 29
Jiftach's dochter 29
Sjimsjon 30
De bijvrouw in Giv'a 30
Lernen met Tenachon 32

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica Burgemeester Lambooylaan 18 1217 LD Hilversum Telefoon (035) 219406

6). Keer op keer *deden de kinderen van Israel wat slecht was in de ogen van de Eeuwige (–) en ze gingen achter andere goden aan uit de goden van de volken rondom hen. (–) Dan ontbrandde de toorn van de Eeuwige tegen Israel en Hij gaf hen in de hand van (–) hun vijanden rondom* (2:11-14). Wanneer dan Israel, door de nood gedreven, zich weer tot de Eeuwige keerde, deed Hij voor hen een *sjofeet* (richter) opstaan, die hen bevrijdde uit de macht van hun vijanden. Maar zodra de *sjofeet* dood is, begint het lieve leven weer van voren af aan (2:1519).
Dit patroon keert in het hele tweede deel van Sjof'tíem als een soort refrein terug (3:7-11; 3:12-14;4:1-3;6:1-10;10:6-16;13:1-5).

Wat betekent het woord *sjofeet* (richter) en wat waren deze richteren voor mensen? *Sjofeet* is afgeleid van het werkwoord *sjafat*.
De basisbetekenis van dit werkwoord is 'beslissen', 'beslissingen nemen'. Wanneer deze beslissingen op het gebied van de rechtspraak liggen, betekent *sjafat* 'rechtspreken'; wanneer ze liggen op staatkundig, maatschappelijk of militair terrein, betekent het 'besturen', 'leiden', 'aanvoeren'. Een *sjofeet* is dus een rechter (bv. Deut. 16:18; 2Kron. 19:5-7) of een (maatschappelijk of militair) leider (bv. Dan. 9:12; Jesj.40:23). Het is duidelijk dat de richteren in het boek Sjof'tíem geen rechterlijke funktie hebben. Ze zijn leiders, mensen die aan het hoofd van het volk of de stam staan (11:4-11).
Hun belangrijkste taak is het volk tegen vijandelijke overvallen te beschermen (2:18). Slechts één van de richteren treedt ook op als rechter, en dat is Devora (4:4).
Wanneer we nagaan wat er in het boek Sjof'tíem over de richteren wordt verteld, valt op hoe totaal verschillend de richteren zijn, zowel van achtergrond als in optreden. Ehoed is een slimme samenzweerder, die niet opziet tegen een politieke moord (3:16-26). Devora is een profetes en rechter (4:4). Gid'on is de jongste zoon uit een gegoede familie, die niet alleen ten strijde trekt tegen de Midjanieten, maar ook tegen de Ba'al (6:15,27-32). Jiftach is de zoon van een hoer, die door zijn familie wordt verstoten en het tot bendeleider brengt (11:1-3). Sjimsjon is al voor zijn geboorte tot nazireeër gewijd en ontpopt zich als een krachtpatser met een voorliefde voor Filistijnse meisjes (13:5; 14:3,19; 15:14-15; 16:1-4).
Typerend voor de bijbelse verhalen is dat de 'helden' van die verhalen nooit volmaakt zijn. Dit geldt ook voor de 'helden' uit de richteren-verhalen. Het boek Sjof'tíem vertelt dat de Eeuwige de richteren doet opstaan om het volk te redden van hun vijanden, en dat doen ze. Maar dat wil niet zeggen dat al hun daden de toets van de kritiek kunnen doorstaan. Ook zij zijn kinderen van hun tijd; ook zij ontkomen niet aan de beïnvloeding door de Kena'anitische godsdienst en cultuur. Het duidelijkst is dat te zien in de geschiedenis van Jiftach. Volgens een gelofte offerde hij na de succesvol verlopen strijd tegen de Ammonieten zijn dochter als brandoffer (11:3-40). Mensenoffers waren in de Kena'anitische cultuur vrij gangbaar en werden positief gewaardeerd. Een kinderoffer werd als het hoogste en waardevolste offer ervaren dat een mens aan zijn god kon brengen. De gedachte dat de Eeuwige, de God van Israel, juist géén kinderoffers wilde (Jer. 19:5) was in die omstandigheden vreemd en moeilijk te bevatten, ook voor een richter als Jiftach.

Israels vijanden ten tijde van de Richteren
In de periode van de Richteren heeft of krijgt Israel te maken met drie soorten vijanden:
De resterende Kena'anieten, die Israel als indringer beschouwden en het terug wilden dringen naar de woestijn. De tegenstand strekte zich uit over generaties, met afwisselend perioden van strijd, van betrekkelijke rust, waarin de Kena'anieten zich bij de overheersing leken neer te leggen, en perioden van samenwerking, die de Schrift zeer negatief beoordeelt (3:5; 5:17). Ook de beslissende slag bij de Kisjon maakte niet in één keer aan de tegenstand een einde (4:23-24).
De woestijnvolken zoals Midjan, Amalek, Maon, de 'kinderen van het oosten' (3:13, 6:3, 8:10-11, 10:12). Vooral wanneer in perioden van droogte het water schaars geworden was, trachtten deze nomadenvolken door te dringen tot de vruchtbare gebieden van Kena'an. Onder de Richteren werden deze invallen heviger en frequenter. Niet alleen was het machtsevenwicht in het land verstoord, maar de omringende volken zagen Israel zelf als een binnengedrongen nomadenvolk dat bezit van het land aan het nemen was en probeerden hetzelfde te doen. Toch was de strijd met de woestijnvolken van heel andere orde dan die tegen de Kena'anieten met hun geoefende legers en vestingen. De kracht van de woestijnvolken zat hem vooral in hun aantallen (6:3-5). Hun motivatie ontleenden ze aan voedsel- en watergebrek en belustheid op buit. En niet zoals Israel aan een droom: het in bezit nemen van het land dat God hun voorouders had toegezegd. Israel kwam niet om het land leeg te roven, maar om het te bezaaien en te beplanten. Tegen die motivatie waren de nomadenvolken niet opgewassen.
De Filistijnen ontwikkelden zich in de tweede helft van de Richterentijd en het begin van de Koningsperiode tot de meest geduchte vijanden van Israel. De Filistijnen waren

Zoals gezegd is het hoofdthema van ons boek de verhouding van Israel tot de omringende Kena'anitische volken. In het tweede deel van het boek wordt nog een tweede thema zichtbaar: de verhouding tussen de stammen van Israel onderling. De richterentijd is een periode zonder centraal gezag. Ook in noodsituaties staan niet alle stammen van Israel als één man op om eensgezind de bedreigingen van buitenaf het hoofd te bieden. De ene keer zijn er stammen die het laten afweten (5:15-17), dan weer voelt een stam zich gepasseerd omdat ze te weinig eer en buit hebben kunnen behalen (8:1-3). Op één moment mondt dit gebrek aan onderlinge solidariteit zelfs uit in een bloedige oorlog tussen twee stammen (12:1-6).

Het derde deel van ons boek bevat twee verhalen die op het eerste gezicht weinig met de rest van het boek of met elkaar te maken hebben: het verhaal van het beeld van Micha (hoofdstuk 17-18) en dat van de bijvrouw in Giv'a (hoofdstuk 19-21). Maar ook in deze twee verhalen gaat het om de beide thema's van Sjof'tiem.
Beide verhalen vertellen van de sterke invloed die de Kena'anitische cultuur op Israel uitoefent en in beide verhalen is sprake van gebrek aan saamhorigheid en onderlinge strijd. Dit tweede thema is in het derde deel veel sterker dan in het tweede deel. Dat is ook te zien aan het 'refrein' dat beide verhalen met elkaar verbindt: *In die dagen was er geen koning in Israel. Ieder deed wat recht was in zijn ogen* (17:6; 19:1; 21:25).
In het verhaal van het beeld van Micha komt de invloed van de Kena'anitische cultuur op Israel op een bizondere wijze aan de orde: Micha en zijn familie zijn geen afgodendienaars; ze dienen niet de Ba'als en de Asjtartes van de Kena'anieten. Ze dienen de Eeuwige (17:2, 3, 13), maar ze dienen Hem *alsof hij een afgod is*. Ze maken een beeld en richten een huis-heiligdom in, compleet met orakel en priester (17:4-5). En wanneer later de Danieten het beeld en de priester stelen, is Micha ten einde raad. Hij zegt tot de Danieten: *Mijn god, die ik gemaakt heb, hebben jullie meegenomen, met de priester, en jullie zijn weggegaan. En wat heb ik nu nog?* (18-24). Het hele verhaal is een bijtende parodie op de heersende religieuze praktijken in de richterentijd.
In het verhaal van de bijvrouw in Giv'a wordt de vernietigende invloed van de Kena'anitische cultuur op een andere manier zichtbaar. De Binjamieten nemen de ongastvrijheid en de kwalijke praktijken om vreemdelingen af te schrikken van hun Kena'anitische buren over, en gedragen zich als de inwoners van Sedom (de Kena'anieten bij uitstek; vgl. Richt. 19 met Gen. 19; en zie *Tenachon op de Tora* p. 74). Het resultaat is een bloedige stammenoorlog (hoofdstuk 20).
De twee thema's van het boek Sjof'tiem zijn nauw met elkaar verbonden. Doordat Israel verzuimde af te rekenen met de Kena'anitische cultuur, stelde het zich bloot aan de verderfelijke invloed van die cultuur. Dat leidde niet alleen tot voortdurende bedreigingen van buitenaf, maar ook tot onderlinge strijd.

(DvU)

een tak van de 'volken van de zee', die uit hun eilanden in de Middellandse Zee waren verdreven en nieuw land zochten aan de kusten van Anatolië, Syrië en Egypte. Een deel ervan werd tot staan gebracht door Ramses III van Egypte en geronseld voor zijn leger. Een ander deel verdreef in de tijd van de Richteren de Kena'anieten uit het zuidelijke kustgebied, en onderwierp ze in de valleien. Al spoedig beheersten ze een groot deel van het land, met de wegen en de voornaamste voedselbronnen. Vandaar drongen ze door tot de Israelitische nederzettingen in het berggebied. Tegen de geoefendste strijders van de gehele regio was een boerenvolk als Israel niet bestand. Een deel van de zuidelijke stammen werd door de Filistijnen onderworpen (14:4, 15:11, 1Sam. 10:5). Waar ze werden teruggedrongen, werd dat als een wonder beleefd (3:31). Ook Sjimsjon, de richter uit de tijd van de Filistijnse onderdrukking kon alleen *beginnen Israel te verlossen uit de hand der Filistijnen* (13:5). De definitieve verlossing kwam pas in de tijd van koning David. (Zie ook *Tenachon over de Tora*, p. 308.)
Dat de woestijnvolken opdrongen als gevolg van de droogte en de zwakte van Israels grenzen was de leiders van de stammen natuurlijk duidelijk. De profeten (2:3; 4:4, 5:23, 6:8, 10:11) leggen echter een ander verband: Wie brengt de regen en de droogte, en wie maakt Israel zwak en wie maakt het sterk? Ze wijzen op de allianties met de Kena'anieten, op de gemengde huwelijken en de afgodendienst en zien dáárin de diepste oorzaak voor het optreden van de belagers (3:3-7). Wanneer het volk de ware verbanden had weten te leggen, zouden de profeten hun les niet voortdurend hebben hoeven herhalen.
Het boek Richteren is daarmee in wezen een boek van vermaning.
(Naar *Da'at Mikra.*)

Strijd tegen de Kena'anieten

Het eerste deel van het boek Sjof'tiem (1:1-2:5) vormt een op zichzelf staand geheel. Het beschrijft de wending ten kwade die intreedt na de dood van Jehosjoea en die tot uiting komt in de houding van het volk tegenover het gebod het land te veroveren.
In Deut. 7:22 lezen we: *De Eeuwige je God zal deze volken langzamerhand voor je uitwerpen. Je zal ze niet snel kunnen vernietigen.* Dit woord wordt waarheid onder Jehosjoea. Hij verslaat de Kena'anitische legers van het zuiden tot Ba'al Gad in het noorden (Joz. 11:16-17). Maar hij kan niet álle Kena'anieten verdrijven.
In 13:1 zegt God hem: *Je bent oud geworden, hoog in dagen gekomen, en van het land valt nog veel te beërven.* De generaties na hem zullen de strijd moeten voortzetten, tot heel het land in handen van het volk is. Na de dood van Jehosjoea verzaken de meeste stammen echter het gebod. Ze laten Kena'anitische enclaves binnen hun erfdeel bestaan. Het keerpunt wordt stapsgewijs geschilderd. Het boek begint met lof voor de stammen Jehoeda en Sjim'on, die trouw blijven aan de taak van Jehosjoea. Zij veroveren al wat in hun macht ligt. Ze proberen ook het kustgebied in handen te krijgen (1:18-19), en laten alleen die enclaves bestaan waartegen ze niet zijn opgewassen. Om dit te doen uitkomen zijn de eerste twintig verzen van ons boek geformuleerd in de taal van het boek Jehosjoea. Bovendien worden daarin gebeurtenissen gememoreerd uit de laatste dagen van Jehosjoea (10-19). Deze verzen slaan de brug tussen Jehosjoea en de Richteren. Ze onderstrepen dat de stammen Jehoeda en Sjim'on níet afweken van de weg van Jehosjoea.
Heel anders ging het met de overige stammen. Van Menasjè, Efrajiem, Zevoelon, Asjeer, Naftali en Gad vermeldt het boek niet meer dan één enkele verovering (1:22-28). Waarmee gezegd wil zijn dat God met hen was, en dat ook zij land hadden kunnen beërven, wanneer ze zich daartoe hadden gezet. Ze wilden dit echter niet: *En het gebeurde, toen Israel sterk werd, dat het de Kena'anieten schatplichtig maakte, maar onterven deed het ze niet* (1:28). En dit schatplichtig maken kwam neer op het sluiten van een verbond (vgl. Joz.9:16,27). Steeds weer onderstreept de tekst dat ze de resterende Kena'anieten schatplichtig maakten. Zo 1:35: *de hand van Joseef drukte zwaar en ze werden schatplichtig.* Met andere woorden: ze hadden hun land kunnen beërven, maar ze deden het niet.
De gevolgen van deze weigering worden aan het eind van het boek in al hun bitterheid zichtbaar. In het eerste vers van Sjof'tiem vraagt het volk aan de Eeuwige wie het eerst moet optrekken tegen de Kena'anieten. Diezelfde vraag stelt het volk in 20:18, maar met één belangrijk verschil: 'Wie van ons zal het eerst ten strijde optrekken *tegen de Binjaminieten*'. De tekst duidt hiermee aan, dat de wrede vernietigingsoorlog tegen de Binjaminieten uiteindelijk het resultaat was van de weigering om oorlog te voeren tegen de Kena'anieten. Daar waar hun geboden was oorlog te voeren, sloten ze vrede; daar waar vrede en broederschap had moeten heersen, kwam een vernietigende oorlog. (*Da'at Mikra*.).

De richterverhalen: een keuze
Het boek Sjof'tiem vertelt ons uitgebreid over de richteren Devora, Gid'on, Jiftach en Sjimsjon. Maar behalve deze vier noemt het boek nog acht andere richteren. Over één daarvan, Ehoed, horen we nog een vrij gedetailleerd verhaal (3:12-30), maar van de andere zeven worden slechts enkele summiere gegevens vermeld. Ze vallen tussen de 'grote' nauwelijks op: Otniël (3:5-11), Sjamgar, die de goed gewapende Filistijnen met een osseprikkel wist te verslaan (3:31; vgl. het wapen waarmee David later de Filistijn Goljat verslaat), Tola (10:1-2), Ja'ïer (10:3-5), Ivtsan (12:8-10), Elon (12:11-12) en Avdon (12:13-15). Kennelijk zijn er in de periode tussen de inname van het land en het begin van het koningschap een hele reeks richteren opgetreden, maar besteedt Sjof'tiem slechts aan enkele daarvan aandacht. En daarvoor koos de schrijver van het boek die richteren, wier daden, lotgevallen en vergissingen een les bevatten voor latere generaties. De andere noemt hij slechts in het voorbijgaan, omdat hun geschiedenis geen nieuwe gezichtspunten of nuances opleveren. Er zijn bovendien meer richteren geweest dan in het boek Sjof'tiem worden genoemd. De bekendste daarvan zijn Eli (1Sam. 4:18) en Sjmoe'el (1Sam. 7:15). In zijn afscheidsrede tot het volk noemt Sjmoe'el naast Gid'on, Jiftach en zichzelf ook Bedan (1Sam.12:11). In de Talmoed (bRosj haSjana 25a) wordt deze Bedan vereenzelvigd met Sjimsjon: 'En waarom wordt hij Bedan genoemd? Omdat hij komt uit de stam Dan' (zie Richt. 13:2). Maar gezien de volgorde waarin Sjmoe'el de richteren opnoemt, moet Bedan zijn opgetreden tussen Gid'on en Jiftach. Sjof'tiem besteedt dus aan sommige van de richteren uitgebreid aandacht en aan anderen niet of nauwelijks. Daaruit blijkt dat het boek geen pure geschiedschrijving wil zijn, maar een samenhangend profetisch boek, met lessen voor het nageslacht.
(DvU, vrij naar *Da'at Mikra*).

De slag bij de Kisjon

Het merendeel van de kleine Kena'anitische enclaves werd allengs veroverd of schatplichtig gemaakt. Dat gold echter niet voor de grote enclave in het dal van Jizre'eel, die zich (ter hoogte van de Karmel) uitstrekte van de zee tot de Jordaan. De resterende inwoners van Kena'an hadden zich daar samengetrokken en hadden zich hersteld. Deze goed bewapende en ervaren krijgers vielen Israel voortdurend aan en probeerden ze te verdringen. Tot de profetes Devora opriep tot een oorlog die de laatste beslissende slag zou worden tussen Israel en Kena'an.

De kern van deze grote historische gebeurtenissen vinden we in het lied van Devora (hoofdstuk 5). Als historische achtergrond en verduidelijking van het lied laat de tekst er hoofdstuk 4 aan vooraf gaan. Daarom vinden we in het proza van hoofdstuk 4 gegevens die we niet vinden in het lied, en in hoofdstuk 5 gegevens die we niet vinden in hoofdstuk 4. Zo weten we uit hoofdstuk 4 dat Sisera, de bevelhebber van het Kena'anitische leger, over maar liefst 900 ijzeren strijdwagens beschikte (4:13). In hoofdstuk 5 (14-18) horen we bijvoorbeeld wie van de stammen van Israel aan de oproep van Devora gehoor gaven: Zevoeloen, Naftali en Jissaschar uit de Galiel, die het meest aan de aanvallen blootstonden, en Binjamin, Efrajiem en een deel van Menasjè (Machier), de stammen van het gebergte van Efrajiem, het geboorteland van Devora (4:5). Ook wordt schamper opgemerkt dat de rest van de stammen rustig thuis bleef zitten: Re'oeveen, Gad en het andere deel van Menasjè (Gil'ad) aan de overkant van de Jordaan, en Dan en Asjeer aan de zee.

Ondanks het grote aantal stammen dat aan Devora's oproep gehoor gaf, zag het er voor de slecht bewapende en ongeoefende boeren van Israel slecht uit. Barak, de aanvoerder van Israel, trof zijn voorbereidingen zo goed mogelijk, maar er was – militair gesproken – weinig kans dat hij het tegen goed uitgeruste Kena'anitische leger op kon. Op het kritieke moment was het dan ook niet de militaire kracht die besliste, maar was het de Eeuwige die 'Sisera met al zijn strijdwagens en het hele leger in verwarring bracht' (4:15). Flavius Josefus schrijft (op grond van een oude overlevering), dat de strijd beslist werd door een plotselinge wolkbreuk. Daardoor veranderde de oever van de Kisjon, waar Sisera zijn leger had opgesteld (4:13), in een moeras en werd zo tot een dodelijke valstrik voor de Kena'anitische strijdwagens (vgl. 5:4,21). (Vrij naar *Da'at Mikra*).

Door de overwinning bij de Kisjon realiseerde Israel een voor de Richterenperiode ongekende samenhang: van Binjamin in het zuiden, tot Naftali in het noorden. De overwinning versterkte de positie van Israel in het dal van Jizre'eel, en verzekerde een territoriale samenhang tussen de stammen in de Galiel en die in het centrum van het land. De overwinning op de Kena'anieten bracht echter nieuwe gevaren met zich mee. Nu de Kena'anitische macht gebroken was, lag het land bloot voor invallen van buiten, eerst van de woestijnvolken, daarna van de Filistijnen. Aan deze voortdurende aanvallen kwam pas een einde met de vestiging van een sterk gezag onder koning David. Gid'on is de eerste die met deze aanvallen te maken krijgt. (Naar *Toledot Am Jisrael*, I, 74-75). (DvU)

Het lied van Devora

5:1 *En Devora zong, en Barak de zoon van Avinoam op die dag, zeggende...*

Hoe kunnen we de woorden *en Barak* verstaan? Het lied is kennelijk het lied van Devora, dat ze zong onder invloed van de geest van profetie. Maar ze zong het in aanwezigheid van Barak, die dank zij haar de overwinning bevocht. 'Zong' staat immers in het enkelvoud. Vgl. ook Ex.15:1: *En Mosjè zong, met de kinderen Israels*. Maar het lied is van Mosjè. Zo ook hier. Daarop wijst bovendien 5:7: *Tot ik opstond, Devora, opstond, een moeder voor Israel*. Let ook op de overheersende rol van vrouwen in het lied.

Opvallend in het lied is het herhalen van sleutelwoorden die de kern van elke passage onderstrepen. In 4 en 5 bijvoorbeeld: *Eeuwige, toen U uittrok uit Se'ier, U schreed uit Edoms velden, de aarde beefde, de hemelen drupten, ook de wolken drupten water, de bergen vloeiden voor de Eeuwige*. Een verwijzing naar de wolkbreuk die de overwinning bezegelde. De wanhoop van de noordelijke stammen wordt onderstreept door het driemaal herhalen van *chadloe* ('hielden op') in 6-7. De ommekeer in het volk, dat zich opmaakt tot de oorlog en uit zijn poorten te voorschijn komt wordt benadrukt door het viermaal herhalen van de stam *j-r-d* ('afdalen') in 11-14.

In de evocatie van de strijd vinden we viermaal het woord *nilchamoe* ('streden ze'). Van de poëtische rijkdommen van het lied vermelden we nog de alliteratie, zoals in 13: *az jarad seried le'adiriem am, hasjem jerad li bagiboeriem*. Zie ook 19 en 26, en zeer verrassend de alliteratie van de *sj* in 16: *lama jasjavta been hamisjpetajiem, lisjmoa sjerikot* waarin het fluiten van de herders die hun kudden bijeenroepen wordt gesuggereerd. Op een beroemde passage uit dit juweel van Bijbelse poëzie – het verhaal van Jaël – gaan we op de volgende bladzijden, aan de hand van Robert Alter, nader in. (Zie ook *Tenachon over de Tora* p. 149)

Gezegend boven de vrouwen zij Ja'el

Het lied van Devora is te lang om hier in zijn geheel te bespreken. Het opmerkelijke slot ervan (5:24-31), dat de dood verhaalt van Sisera door de vaste hand van Ja'el, is echter op zichzelf een stralend voorbeeld van de mogelijkheden van de Bijbelse verhalende poëzie. En het is vooral verhelderend omdat de manier waarop het materiaal behandeld wordt meteen kan worden vergeleken met de prozaversie van dezelfde gebeurtenis in het hoofdstuk dat eraan vooraf gaat. We volgen daarbij – zij het vrijelijk – de analyse van Robert Alter (*Biblical Poetry*, 1985). Ziehier de passage:

24 *Gezegend boven vrouwen zij Ja'el,*
vrouw van Chever de Keniet
boven vrouwen in tenten zij ze gezegend.
25 *Water vroeg hij, melk gaf ze hem*
in een prinselijke kom bracht ze hem room.
26 *Haar hand reikte naar de tentpin*
haar rechter hand naar de werkmanshamer,
Ze hamerde Sisera, spleet zijn hoofd
verbrijzelde en doorboorde zijn slaap.
27 *Tussen haar voeten knielde hij, viel, lag,*
tussen haar voeten knielde en viel hij
waar hij knielde viel hij, verslagen.
28 *Door het venster keek ze en klaagde,*
Sisera's moeder, door de tralies:
'Waarom blijft zo lang uit zijn wagen,
waarom zo laat het ratelen van zijn wagens?'
29 *De wijste van haar dames geven antwoord,*
en ook zijzelf uit zichzelf antwoordt ze:
30 *Zullen ze niet vinden en verdelen de buit?*
een liefje of twee voor elke man?
Buit van bonte stof voor Sisera,
buit van gestikte bonte stof,
dubbel gestikte, bonte paren voor halzen als buit?
31 *Mogen zo al Uw vijanden vergaan, Eeuwige!*
Mogen Zijn dierbaren zijn als de zon,
rijzend in macht.

Geen tekst kan duidelijker maken hoe verre van automatische formules de letterlijke herhalingen en de synoniemen in de Bijbelse poëzie zijn. De middelste regel van 24 volgt de conventie van het parallellisme en vervangt 'Ja'el' door 'vrouw van de Keniet'. Maar het is een veelbetekende vervanging. Hij herinnert eraan dat deze heldin, niet eens een Israelitische, maar behorend tot een stam, losvast verbonden met Israel, maar ook vriendschappelijk tegenover Sisera's koning, degene wordt die de genadeslag geeft in een strijd waarin zelfs verschillende stammen van Israel verzuimden mee te doen. De derde regel van 24 is een toevoegende herhaling van de eerste. Maar de ogenschijnlijk automatische toevoeging 'in tenten' is veelbetekenend voor wat volgt. Eerst om het contrast tussen Ja'el en de traditionele vredelievendheid van in tenten wonende vrouwen, en vervolgens omdat de tent het toneel wordt waar ze Sisera doodt; de tentpin en de hamer zijn de wapens waarnaar ze grijpt.
Gevraagd om water, geeft Ja'el melk, dat vervolgens aan het eind van de zin tot room wordt. In deze opklimming van water-melk-room past de 'prinselijke kom', die bovendien de aandacht vestigt op Ja'els handen en dus aansluit bij 26; *haar hand reikte naar de tentpin*. Wat in deze overgang wordt weggelaten lezen we in de prozaversie (4:21), waar Sisera na het drinken van de room in slaapt valt. Naast de toevoegende herhaling (water-melk-room) zien we hier het beginsel van de elkaar opvolgende beelden, waarbij iedere regel iets overneemt uit de vorige en de handeling verder stuwt. Zo zien we de handen die de kom dragen in het volgende beeld meteen naar de tentpin en de hamer reiken. Een aparte vermelding van Sisera's slaap zou de dynamiek verstoren, en het gehoor kent de toedracht. En hoe anders zou Ja'el naar de tentpin en de hamer kunnen reiken! Dit weglaten van momenten – Sisera wordt pas in 3b met name genoemd! – veronderstelt een veranke ring van het gedicht in een bekend verhaal.
'Haar hand' in 26 blijkt in de volgende regel haar linkerhand te zijn en roept zo een volledig beeld op van Ja'els voorbereidingen voor de fatale daad. Het zelfstandig naamwoord 'hamer' in de tweede regel wordt in de derde tot werkwoord. De derde en vierde regel van 26 is een sterk voorbeeld van het gebruik van ogenschijnlijke synoniemen die in feite op elkaar aansluiten, waarbij ieder woord de vorige in de tijd opvolgt, als filmbeelden: ze hamerde, spleet, verbrijzelde en dreef de tentpin in het hoofd van de vijand. In 27 wordt de toevoegende herhaling voor een totaal nieuw effect gehanteerd. In een contrasterende overgang van Ja'els handen naar haar voeten, geeft de letterlijke herhaling het effect van een vertraagde film, die Sisera's doodsstrijd oproept. 'Lag' uit de eerste regel wordt in de tweede weggelaten, wat het gevoel van vertraging even versterkt, tot het in de volgende regel in het slotwoord 'verslagen' toch tot een climax komt.

28 verrast de lezer, die denken zou dat 'zij' nog altijd Ja'el is, die tot dusver het toneel heeft beheerst. Maar past de aanwezigheid van een venster in een tent? Al snel realiseren we ons dat hier een scherp contrast gelegd wordt tussen de eenvoudige Kenitische tent en een Kana'anitisch paleis, met hofdames, vervuld van de belofte op een rijke buit. Wanneer in regel 2 het onderwerp van 'zij keek' duidelijk wordt, beseffen we meteen de dramatische ironie, nog voor ze een woord heeft geuit: ze ziet uit naar haar zoon, die we zojuist verslagen hebben zien liggen, met een tentpin in zijn slaap. In regel 3 verbaast ze zich eerst over het uitblijven van de strijdwagen, en dan, in een dramatische concretisering vraagt ze zich af waarom ze het *geratel van zijn wagens* nog niet hoort. Het Hebreeuwse *pe'amiem* verwijst eigenlijk meer nog naar het stampen van de paardehoeven, waarvan eerder sprake was in 5:22. Uit de prozaversie weten we dat de superioriteit van de Kena'anieten in de ijzeren strijdwagens lag, zodat de verwijzing naar de wagens in ons vers een flinke dosis ironie in zich draagt. In het antwoord op haar vragen in zin 30 wordt het woord 'buit' viermaal herhaald. De eerste keer ingevuld als *een liefje of twee voor elke man* (wat een ironie, na wat er vooraf is gegaan!), maar dan toegespitst en steeds verder gepreciseerd op het aandeel der vrouwen in de buit: kostbare stoffen. Dit alles in schril contrast met het beeld van de Kena'anitische generaal, geveld door een vrouw en verslagen liggend tussen haar voeten, een gruwelijke parodie op de aanranding van de vrouwen van een verslagen vijand. En nadat deze beelden in het hoofd van de lezer gegrift zijn, zijn er geen woorden meer nodig en breekt het verhaal abrupt af met een formule van vloek en zegen.

Kijken we nu naar de prozaversie van het verhaal (Richt.4:15-22):

18 *Ja'el ging uit, Sisera tegemoet. En ze zei tot hem: 'Kom binnen mijn heer, kom in mijn plaats, wees niet bevreesd'. En hij kwam in haar tent en ze dekte hem toe met een deken.* 19 *En hij zei tot haar: 'Geef me toch wat water om te drinken, want ik ben dorstig. En ze opende de melkzak en gaf hem wat te drinken, en ze dekte hem toe.* 20 *En hij zei tot haar: 'Ga staan in de opening van de tent, en komt er iemand langs die vraagt 'Is hier iemand?' zeg dan van niet.* 21 *Toen nam Ja'el, de vrouw van Chever, de tentpin en plaatste de hamer in haar hand. En ze kwam tersluiks naar hem toe en dreef de pin door zijn slaap, tot vast in de grond, terwijl hij van uitputting vast in slaap was. En zo stierf hij.*

Zoals gebruikelijk in de verhalen uit de Bijbel, beschrijft de prozaversie de actie en de relatie tussen de personen vooral door dialoog. Dit opent mogelijkheden van karakterisering die de poëzie niet kent. Zijn kant van de dialoog bestaat uit verzoeken, de hare uit vrouwelijke invitaties. De nadruk waarmee Sisera vraagt vooral niet te zeggen dat hij er is, krijgt aan het eind van het verhaal (22) een ironisch vervolg, wanneer Ja'el tot Barak, de Israelitische generaal zegt: *Kom, dan laat ik je zien de man die je zoekt.*

De versie speelt alweer ironisch met de rolverwachtingen van man en vrouw. Ja'els eerste woorden tot Sisera kunnen bijna worden uitgelegd als een sexuele invitatie, maar onmiddellijk neemt ze een moederlijke rol aan tegenover haar uitgeputte gast: ze stopt hem in als een kind en geeft hem melk in plaats van het water waarom hij vraagt. De poëzieversie vermijdt de moederlijke associaties, om het beeld van Ja'el als de triomferende heldin niet te verzwakken.

Daarentegen heeft de proza-versie niets van het dynamische crescendo van splijten, verbrijzelen, doorboren waarmee de poëzie het voorval oproept. De prozaversie speelt delikaat met de rollen van man en vrouw en roept onuitgesproken suggesties op van Ja'el als verleidster, als zorgende moeder en als verkrachtster (het inslaan van de tentpin zou in onze dagen als een daad van fallische agressie worden betiteld). De poëtische versie zet in robuste beelden de scène van een vrouw die een man velt tegenover de scène van de vrouwen uit het vijandelijke kamp die wachten tot hun mannen terugkeren met buitgemaakte vrouwen en geplunderde kostbare stoffen. De dialoog in de prozaversie is psychologisch van aard: de Kena'anitische onderdrukker is eerst bang, en geeft zich dan gerustgesteld als een kind over aan de zorgen van Ja'el. Ja'el weet hoe te sussen, hoe te verzorgen en hoe te doden. In het gedicht niets van dialoog, niets van een verhaal dat zich allengs ontrolt in de tijd; alleen felle contrasten, neergezet in robuste lijnen; twee impressies die zich als schilderijen in onze herinnering prenten en waarin de lezer zelf de details moet invullen. Vgl. voor dit kenmerk van poëzie onze bespreking van Ps. 114 (p. 15).

Gid'on, de profetische richter

De geschiedenis van Gid'on is, wat zijn hoofdstruktuur betreft, een typisch richterverhaal. *De kinderen van Israel deden wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige en de Eeuwige gaf hen in de hand van Midjan, zeven jaren* (6:1). Midjan verdrukte hen zeer *en de kinderen van Israel schreeuwden tot de Eeuwige* (6:6). De Eeuwige zond Gid'on om Israel te bevrijden (6:14). *De geest van de Eeuwige bekleedde Gid'on* (6:34), hij riep de stammen van Israel bij elkaar (6:34-35) en versloeg de Midjanieten (7:1-8:21). *En het land had veertig jaar rust, in de dagen van Gid'on* (8:28).

Maar binnen deze struktuur heeft het verhaal van Gid'on vele bizondere facetten. Gid'on is de enige richter van wie een roepingsverhaal wordt verteld (6:11-24). Hij is de enige richter die daadwerkelijk, met eigen hand, de Ba'alsdienst bestrijdt (6:25-32). Hieraan dankt hij zijn bijnaam Jeroeba'al (Ba'alsstrijder). Alleen Gid'on toont verschillende keren onzekerheid over zijn taak en vraagt en krijgt tekenen om hem te sterken (6:17-22; 6:36-40; 7:13-15). Alleen Gid'on verslaat de vijand niet met een zo *groot* mogelijke, maar met een zo *klein* mogelijke legermacht (7:1-8). Alleen aan Gid'on biedt het volk een erfelijk heerserschap (dwz het koningschap) aan (8:22-23) en alleen hij wordt als leider opgevolgd door een van zijn zoons (hoofdstuk 9).

Het roepingsverhaal van Gid'on loopt duidelijk parallel met het roepingsverhaal van Mosjè in Ex. 3-4. De hoofdstruktuur van beide verhalen vertoont opmerkelijke overeenkomsten. Aan beide verhalen gaat een beschrijving vooraf van de nood van het volk. Beide verhalen beginnen met de verschijning van een engel en daarna volgt de eigenlijke roeping door de Eeuwige zelf. Gid'on uit, net als Mosjè, bedenkingen tegen zijn roeping en hij doet dat in woorden die sterk aan die van Mosjè doen denken (Richt.6:15 en Ex. 3:11). De Eeuwige antwoordt Gid'on met exact dezelfde woorden als Hij Mosjè antwoordde: *Voorwaar, Ik ben met je* (Richt.6:15 en Ex. 3:12). En net als Mosjè krijgt Gid'on een teken ter bevestiging van zijn roeping (Richt. 6:17 ev en Ex. 3:12). Natuurlijk zijn er ook belangrijke verschillen tussen de twee roepingsverhalen: Gid'on is geen tweede Mosjè. Maar de overeenkomsten zijn opmerkelijk genoeg om ons duidelijk te maken dat Gid'on niet zomaar een doorsneerichter is. Hij is een richter met profetische trekken. Vooral het feit dat hij zich te gering acht voor zijn opdracht wijst in die richting. Want een van de belangrijkste kenmerken van de ware profeet is dat hij geen profeet wil zijn; dat hij zich niet geschikt acht; dat hij beseft dat zijn eigen menselijke vermogens tekort schieten om Gods opdracht uit te voeren (Ex. 3-4; Jesj. 6:5; Jer. 1:6). De geschiedenis van Gid'ons overwinning op de Midjanieten, zoals die verteld wordt in Richt. 7, vertoont een paradoxale spanning. Het lukt Gid'on om een reusachtige legermacht op de been te krijgen, 32 000 man (7:3), meer dan enige andere richter bij elkaar krijgt. Maar uiteindelijk levert hij strijd tegen de Midjanieten met niet meer dan 300 man. De reden voor de vermindering van zijn grote leger wordt in het begin van hoofdstuk 7 met zoveel woorden gegeven: *En de Eeuwige zei tot Gid'on: Het volk dat bij je is, is teveel dan dat Ik Midjan in hun hand*

Tekenen ter bevestiging

Tweemaal vraagt Gid'on in Richt.6-7 om een teken, en driemaal krijgt hij er een. Wat is een teken? Een teken is een concreet verschijnsel of gebeuren, dat dient ter *bevestiging* van een belofte, een verbond, een opdracht. Het verbindt het gesproken woord met de concrete realiteit en geeft dat woord zo een extra dimensie.
Bij het verbond met Noach is het teken de regenboog (Gen.9:12). Bij het verbond met Awraham de besnijdenis (Gen.17). Bij de roeping van Mosjè is het de toekomstige (!) ontmoeting op de Sinaj (Ex. 3:12). Uit deze voorbeelden is te zien dat een teken geen bovennatuurlijk gebeuren hoeft te zijn. En ook dat het vaak de mens is die het teken concreet gestalte geeft (de besnijdenis!).
Bij zijn roeping vraagt Gid'on zijn gast niet weg te gaan voor hij hem (net als Awraham in Gen. 18) gastvrijheid heeft kunnen betonen (6:17-18). Het teken dat hij vraagt èn krijgt, is dus: een gastmaal te mogen bereiden, als concretisering van het *de Eeuwige is met je* (12 en 16). Maar als hij het voedsel brengt, krijgt hij méér dan waarom hij gevraagd heeft. De gast eet niet zelf (zoals Awrahams gasten wel doen), maar laat vuur de maaltijd eten (21). Dit extra teken laat Gid'on zien dat – met hulp van de Eeuwige – het onmogelijke mogelijk is (vgl. 1Kon. 18:38).
Op het moment dat de stammen van Israel zich verzamelen voor de strijd, vraagt Gid'on voor de tweede maal een teken (6:36-40). Dit teken bestaat uit twee delen. Eerst wordt een schapevacht nat van de dauw, terwijl de hele omgeving droog blijft. Volgens Abravanel staat de dauw voor Gods weldaden, en de schapevacht voor Gid'on. De vijandelijke omgeving heeft geen deel aan Gods weldaden. Daarna wordt het teken omgedraaid: de omgeving wordt bedauwd en de schapevacht blijft droog.
Abravanel: ditmaal herinnert de dauw aan de Uittocht, waarbij de zee voor Israel droog valt, maar de vijanden worden overspoeld.

אותיות פורחות

Omhoogvliedende letters

Een bladzijde overdenking

De Joodse mens is een deel van het Goddelijke zodat ook wanneer we een verduistering ervaren [van Gods Aanwezigheid], gepaard met lichamelijk en geestelijk lijden, we nooit zeggen dat we werkelijk voor Hem verborgen zijn. Rabbi Kalonymos Shapiro (in Polen Natan, *The teachings of Rabbi Kalonymos Shapiro in the Warsaw ghetto,* UMI dissertation Service, Ann Arbor, Mich. 1989).

Op de avond van Simchat Tora voerden de moordenaars vijftig jongemannen naar de gaskamer onder het voorwendsel dat ze gewassen zouden worden en daarna vrijgelaten. Maar ze wisten wat hen te wachten stond. Een hunner riep: Het is Simchat Tora. We hebben wel geen Tora waarmee we dansen kunnen, maar Hij is overal en danst met ons. En ze dansten en zongen:
'Hoe goed is ons deel en hoe heerlijk ons lot' en 'reinig ons hart om in waarheid U te dienen.' Het geluid van hun zingen drong vanuit de gaskamer door tot de Nazi's die de gaskraan zouden bedienen. Ze waarschuwden de commandant die razend werd toen de jongemannen hem zeiden blij te zijn de wereld te mogen verlaten die door de honden van de Nazi's geregeerd werd, en blij in het vooruitzicht hun vermoorde ouders en verwanten weer te zien.
Woedend riep de commandant hen toe: 'Ik zal jullie leren. In plaats van een snelle dood breng ik jullie naar een plaats waar je een zo lang mogelijk durende marteldood zal sterven.' De jongemannen lachten hem uit en bleven zingen en dansen. De commandant liet ze boeien en terugbrengen naar een gesloten barak in het kamp, in afwachting van hun straf. De volgende ochtend gebeurde het wonder: enkele honderden mensen zouden naar andere kampen in Duitsland worden vervoerd.
De meeste jongemannen zagen in de verwarring kans zich daar ongezien bij te voegen en ontkwamen zo aan Auschwitz. De weinigen die dat niet lukte mengden zich onder de overgeblevenen en vonden een plaats in andere barakken. Alle vijftig werden van de dood gered.
(Uit *Mekadesjee haSjem*, in *Otiot oefrachiem*, Jerusalem 1980)

Zij die gekwetst zijn en niet kwetsen, die schande over zich horen spreken en niet antwoorden, maar handelen uit liefde en hun leed met vreugde dragen, over hen zegt de Schrift *Die Hem liefhebben zijn als de zon die opgaat in zijn kracht* (Richt. 5:31)

לשבוח גלות	vergeten is ballingschap
לזכור גאולה	herinneren verlossing
(בש"ט)	(Ba'al Sjem Tov)

zou geven. Want dan zou Israel zich tegenover Mij kunnen beroepen, en zeggen: Mijn [eigen] *hand heeft mij bevrijd* (7:2). Ook dit is een typisch profetisch inzicht: Bevrijding geschiedt *niet door kracht en niet door sterkte, maar door Mijn geest* (Zech. 4:6. Vgl. ook 1Sam. 17:47).
De vermindering van Gid'ons legermacht verloopt in twee fasen. Eerst stuurt hij ieder die bang is naar huis (in overeenstemming met het voorschrift uit Deut. 20:8). Maar ook de 10 000 die hij dan overhoudt is nog te veel. Er volgt een tweede schifting. Gid'on moet zijn mannen naar het water brengen en *ieder die op zijn knieën knielt om te drinken* moet hij wegsturen; en *ieder die met zijn tong van het water slurpt zoals een hond slurpt (-) met hun hand naar hun mond* moet hij bij zich houden (7:4-7). Waarom koos de Eeuwige de 'slurpers' en liet hij de 'knielers' wegsturen? Sommige verklaarders zoeken het in de militaire situatie: 'Zij die op hun knieën gingen liggen, toonden daarmee dat ze geen verantwoordelijke soldaten waren. Ze hielden geen rekening met een plotselinge overval vanuit een hinderlaag. Omdat ze dorst hadden, vielen ze meteen op hun knieën en gingen languit liggen drinken. Maar als op dat moment een bende

---

Wat de Tora van Mosjè betreft: Wij geloven dat zij absoluut bindend voor ons is, zolang God Zelf haar niet herroept met dezelfde plechtige en openbare verklaring waarmee Hij haar ons eens gegeven heeft. Zegt u dat we van sommige geboden de reden niet meer kennen? Kan zijn. Maar waar heeft de Wetgever ze ooit alleen geldig verklaard zolang we ons bewust zijn van hun reden? Welke sterveling durft bij afwezigheid van zo'n aanzegging hun geldigheid te beperken?
Moses Mendelssohn (1729-1786; uit *Moses Mendelssohn and his Time*, Beth hatefutsot, Tel Aviv, 1979)

Midjanieten tussen de bomen rondom verborgen had gezeten, had die hen gemakkelijk in de pan kunnen hakken. Daarentegen toonden de slurpers dat ze voorzichtig waren, en geschikter voor een gevaarlijke strijd. Ze bleven staan, bukten zich, en schepten met hun ene hand een beetje water, terwijl ze met hun andere hand het zwaard vasthielden. Ze waren dus voorbereid op een plotselinge aanval. En daarom hield Gid'on alleen de 300 slurpers bij zich'
(M. Doevsjani, *Sje'elot wenos'iem baTenach* III, p. 44v).
Andere commentaren leggen een ander verband: De knielers mochten niet met Gid'on mee ten strijde, juist omdàt ze 'knielers' waren: 'omdat ze gewend waren te knielen voor de afgoden' (Rasji).
Gid'on mocht alleen diegenen meenemen, die *hun knieën niet gebogen hadden voor de Ba'al* (zie 1Kon. 19:18).
De spanning bereikt zijn hoogtepunt in het verhaal van de overval op het Midjanitische kamp (in 7:16-22). Op het eerste gezicht is in dit verhaal sprake van een geraffineerd staaltje militaire taktiek.
De 300 man van Gid'on verdelen zich in drie groepen en stellen zich in het holst van de nacht op rondom het kamp van de Midjanieten. Ze hebben elk een sjofar (ramshoorn) bij zich, en een brandende fakkel die ze verbergen in een lege kruik. Op een teken van Gid'on slaan ze de kruiken kapot, heffen de brandende fakkels omhoog, blazen op de sjofarot en schreeuwen: *Zwaard voor de Eeuwige en voor Gid'on.* Vanwege de enorme herrie en de overal opduikende

Het derde teken krijgt Gid'on ongevraagd (7:10-14). Vlak voordat de strijd moet beginnen, hoort Gid'on een Midjaniet zijn kameraad een droom vertellen: Een gerstebrood wentelt zich door het kamp en gooit de tent omver. Zijn kameraad legt de droom uit: Het gerstebrood *is niet anders dan het zwaard van Gid'on (–), God geeft Midjan en het hele kamp in zijn macht* (7:14). Zo krijgt Gid'on uit de mond van de vijand bevestigd wat de Eeuwige hem had toegezegd (7:9). (DvU)

De efod

Na de overwinning op Midjan maakt Gid'on van zijn aandeel in de buit een *efod*, waar *heel Israel achteraan hoereerde* en die *voor Gid'on en zijn huis tot een valstrik werd* (8:27). Een *efod* is een rijk versierd ritueel gewaad. De hogepriester droeg een *efod*, met daarop het borstschild voor het recht (*chosjen misjpat*), aan de hand waarvan hij de wil Gods kon raadplegen (Ex.28; zie *Tenachon over de Tora* p. 209). Waarom maakte Gid'on zo'n *efod* en wat wilde hij ermee? Er zijn verschillende antwoorden. Volgens Rasji en Radak waren Gid'ons bedoelingen volkomen zuiver. Hij maakte de *efod* ter gedachtenis aan de grote bevrijding, die de Eeuwige had bewerkstelligd. Maar na zijn dood ging het volk er afgoderij mee bedrijven. Anderen zijn minder positief over Gid'ons motieven. Hij maakte de *efod* om de Eeuwige steeds te kunnen raadplegen, wanneer hij daar behoefte aan had. Verschillende malen had de Eeuwige zich aan hem geopenbaard en nu wilde hij zeker stellen dat hij Hem altijd binnen zijn bereik had. En dat verlangen bracht hem tot overtreding van de Tora. Want het gebruik van de *efod* is voorbehouden aan de hogepriester (*Da'at Mikra*). Driemaal had de Eeuwige Gid'on een teken gegeven om hem te bevestigen dat Hij met hem was. Nu wilde Gid'on als het ware een permanent teken waarover hij kon beschikken. En daarmee bereikte hij het omgekeerde: verwijdering en vervreemding i.pl.v. nabijheid.

fakkels, denken de Midjanieten dat ze door een machtig leger overvallen worden en raken in paniek. In het donker beginnen ze met elkaar te vechten, en tenslotte slaat het hele Midjanitische leger op de vlucht. De list is gelukt! Karl May is er niets bij.
Maar bij nader inzien blijkt er een tweede draad door het verhaal te lopen, die onontwarbaar met de eerste is vervlochten. Die draad wordt zichtbaar wanneer we letten op de rol die het zwaard in het verhaal speelt. De eerste keer dat er sprake is van een zwaard, is wanneer Gid'ons mannen roepen: *Zwaard voor de Eeuwige en voor Gid'on* (7:20). Maar op dat moment hebben ze in hun linkerhand de fakkels en in hun rechterhand de sjofarot. Waar is hun zwaard? Vooral in hun mond! En op het hoogtepunt van de overval grijpen ze niet naar het zwaard om aan te vallen, maar is het de Eeuwige die ingrijpt: Hij *richtte het zwaard van de één tegen zijn naaste* (7:22) en brengt zo de beslissing. Maar Hij doet dat pas op het moment dat Gid'on alles heeft gedaan wat in zijn macht lag. Zoals Gid'on niet zonder hulp van de Eeuwige kan om zijn inspanningen tot een goed einde te brengen, zo kan de Eeuwige niet zonder Gid'ons inzet om Zijn hulp concreet gestalte te geven.
Twee richteren zijn er die duidelijke profetische trekken vertonen: Devora en Gid'on. Devora wordt met zoveel woorden 'een profetische vrouw' genoemd (4:4). Gid'on wordt nergens met zoveel woorden 'profeet' genoemd. Maar in een groot deel van het verhaal is zijn optreden profetisch gekleurd: Gid'on wordt geroepen op dezelfde manier als Mosjè; hij acht zich evenmin geschikt als de andere profeten; en als hij oorlog voert, dan doet hij dat meer met 'de geest van de Eeuwige', dan met het zwaard.

(DvU)

Over engelen

Het Hebreeuwse woord *malach,* betekent 'bode', dwz. iemand die voor een ander een boodschap overbrengt. In Gen. 32:4 stuurt Ja'akov boden (*malachiem*) uit naar Esav. Ook een bode Gods, zoals een profeet, heet een *malach* (Chagai 1:13), evenals de bovennatuurlijke boodschappers Gods, die we gewoonlijk aanduiden als 'engelen'. Terwille van het onderscheid duidt de Schrift die laatsten aan als *malach haSjem* of *malach Elohiem* ('boodschapper Gods'), wat dan gewoonlijk vertaald wordt met 'engel Gods'. Omdat de identiteit van de boodschapper er niet toe doet – het gaat om degene die hem zendt – worden ook de boodschappers Gods niet nader omschreven. Soms horen we alleen de boodschap (Gen.22:11), soms kleedt de engel zich in de gedaante van een mens, die ook niet nader wordt omschreven. Centraal staat de boodschap die ze overbrengen. Engelen zijn dan ook geen middelaars tussen God en de mensen. Ze zijn niet anders dan de passieve dragers van een boodschap.
Mensen bidden ook nooit tot engelen en engelen worden niet aanbeden. Wanneer David in 2Sam.24:17 een engel ziet, bidt hij tot de Eeuwige en niet tot de engel. Dreigt er vrees voor aanbidding, zoals in Richt.13:15, dan beklemtoont de engel dat alleen God kan worden vereerd.
De Bijbel kent ook andere bovennatuurlijke wezens, zoals serafiem

Op weg naar een koning
Wat is de weg tot verlossing en vrede? Het antwoord van de profeten luidt: Terugkeer naar de Eeuwige en Zijn geboden. *De man uit Israel* (8:22), verkoos echter een gevestigd koningschap dat een geregeld leger op de been kan brengen en het volk tot eenheid brengen kan: *Heers jij over ons, jij, zowel als je zoon en de zoon van je zoon, want jij hebt ons uit de hand van Midjan verlost.* Maar Gid'on antwoordt: *Niet ik zal over jullie heersen, en mijn zoon zal niet over jullie heersen; de Eeuwige zal over jullie heersen* (8:23).
Zo groeiden er in de tijd van de Richteren twee kampen: dat van de profeten, voor wie de hoofdzaak was de terugkeer tot de Eeuwige en daarmee tot Zijn heerschappij; en dat van grote delen van het volk dat een koning wilde. De discussie daarover, die onder Sjmoe'el ten gunste van het koningschap beslecht wordt (1Sam.8) vindt in ons boek zijn oorsprong. In het hoofdstuk over Avimèlech (9:7-21) keert Jotam zich in zijn beroemde gelijkenis nog fel tegen een koning.
Maar waarover ging de discussie in wezen? De profeten ijverden weliswaar voor het erkennen van God als Koning, maar kantten zich allerminst tegen een geordend centraal gezag. Waartegen ze zich keerden was de omkering van waarden. Dat blijkt uit Gid'ons afwijzing van het koningschap: *Niet ik zal over jullie heersen, en niet mijn zoon zal over jullie heersen, de Eeuwige zal over jullie heersen* (8:23). Wat hij met zijn woorden bedoelt is: Jullie stellen je vertrouwen op mij, omdat ik jullie van de Midjanieten heb verlost, maar je werkelijke Verlosser is de Eeuwige. Niet een verandering van regering is de hoofdzaak, maar verandering in jullie levenswandel. Die staat voorop. En steeds als jullie omkeren, laat God een redder opstaan en daaruit blijkt dan Gods heerschappij. De argumenten voor een vast koningschap worden in de loop van de periode echter steeds klemmender. De stamsgewijze vestiging in het land stelt de solidariteit van de stammen op een zware

en cheroeviem, het hemelse heir, enzovoort, die we eveneens 'engelen' plegen te noemen. Ze vervullen bepaalde taken voor God of ze dragen Zijn troon, en onderstrepen daarmee Zijn onbenaderbare hoogte, grootheid en enigheid, die zich aan elke menselijke voorstelling onttrekt. Het hemelse heir is als een scherm tussen de wereld hier beneden en het domein van God. Met uitzondering van het boek Daniël is de Bijbel ook over deze *Pamalia sjel mala* (hemelse hofhouding) uiterst terughoudend. Eigennamen hebben ze bijv. niet.

Maar deze onbereikbaar hoge God onderhoudt tevens een intiem contact met Zijn volk. Tot de aartsvaders en tot Mosjè komt het Woord Gods meestal rechtstreeks. Maar wanneer het contact dramatisch wordt geconcretiseerd, zoals in de worsteling van Ja'akov met 'een man' (Gen. 32:24), wil de Schrift voorkomen dat we denken zouden dat dit God zelf is. Tijdens de worsteling wordt alleen gesproken van 'een man'. Pas daarna blijkt er sprake te zijn van een engel Gods en pas in 30 zegt Ja'akov: *Ik heb Elohiem gezien van aangezicht tot aangezicht*. Onkelos vertaalt: 'Ik heb een engel van de Eeuwige gezien'; Joodse vertalers zijn in het algemeen uiterst voorzichtig in het vertalen van dit vers, om een te concrete voorstelling te vermijden. In het begin van het verhaal van de binding van Jitschak (Gen. 22) is het de Eeuwige die tot Awraham spreekt, aan het einde is het een engel die zijn hand terughoudt. Het is via engelen dat de Schrift in zulke gevallen de eindeloze afstand en onvoorstelbaarheid Gods behoedt, terwijl toch het intieme contact met de mensen behouden blijft. De Bijbel onderstreept ermee dat het in zulke gevallen alleen kan gaan om aspecten of emanaties Gods, en nooit om God in eigen persoon, die zich immers aan elke voorstelling onttrekt. In de beschrijvingen van de openbaringen Gods via engelen wordt ook het raadselachtige ervan voelbaar gemaakt. Het bezoek van de drie mannen aan Awraham (Gen. 18), wordt ingeleid met de woorden *En de Eeuwige verscheen aan Awraham*, die ze – net als de lezer – eerst niet als engelen herkent. Pas in 19:1 blijken het engelen te zijn.

In Ex. 33:2-3 zou de rechtstreekse openbaring Gods te zwaar zijn om te dragen: *Ik zal een engel voor je uitzenden (–) Ik zal niet optrekken in je midden (–) opdat Ik je niet verdelgen zou op de weg*. Is de eenzame wandelaar uit Gen. 37:15 een engel? Ramban meent van wel: deze man verwijst in wezen heel Israel naar Egypte en daarmee naar Sinaj (vgl. *Tenachon over de Tora* p. 121). Lang niet altijd maakt de Schrift onderscheid tussen de boodschapper Gods en God zelf. In Richt. 13 is het onderscheid duidelijk, maar in de verschijning aan Gid'on (Richt. 6:11-14) herkent Gid'on in de woorden van de engel allengs de aanspraak Gods. De verhalen over engelen die zich aan mensen openbaren vinden we vooral in de periode van de aartsvaders en in Jozua en Richteren. Daarna horen we er minder van. De laatste die een engel ontmoet is Eliahoe (1Kon.19). *Met het naar voren komen van de profetie na Mosjè treedt de profeet in de plaats van de engel*. Pas bij de latere profeten vinden we opnieuw engelen, maar die worden alleen in vizioenen gezien. Op deze engelen komen we te zijner tijd terug.

proef. Elke stam komt op voor zichzelf; de ene vecht en overwint, een andere moet zich terugtrekken, een derde verzoent zich met de vijand. De een gaat vreemde goden dienen, de ander blijft trouw aan de Eeuwige. Tegen het einde van het boek Richteren wordt in een viermaal herhaalde noodkreet het woord 'koning' gebruikt als redder in de nood: *In die dagen was er geen koning in Israel* (17:6, 18:1, 19:1, 21:25), de eerste en de laatste keer met de toevoeging: *iedereen deed maar zoals goed was in zijn ogen*. Dat het als een noodkreet gelezen mag worden blijkt uit de verhalen van willekeur en geweld die door het refrein verbonden worden.

In 1Sam.2 spreekt Channa in haar gebed al onomwonden over de 'koning en gezalfde' die komen gaat. Na de nederlaag bij Afek (1Sam.4) was de nood hoger gestegen dan ooit. De Filistijnen beheersten het centrum van het land. Nu drong zich onweerstaanbaar de behoefte op aan een hecht alomvattend politiek leiderschap, dat het volk tot eenheid kon verenigen.

De doorbraak volgt dan in 1Sam.8, wanneer het volk opnieuw vraagt om een 'koning als alle volken' en God deze keuze bevestigt. Daarna wordt er nooit meer één kwaad woord over het koningschap gehoord. Wel over individuele koningen. Niet over het koningschap als zodanig. Integendeel. Bij de vroege profeten vinden we alleen verheerlijking van het legitieme koningschap en van de zeer bizondere band tussen Hem en het huis van David: *Ik zal zijn koninklijke troon voor immer bevestigen. Ik zal hem tot een vader zijn en hij Mij tot een zoon* (2Sam. 7:14). Bij de latere profeten wordt het koningschap symbool voor de uiteindelijke verlossing en wordt de Masjiach met de koning vereenzelvigd.

Uitgebreider hierover in *Tenachon over de Tora*, p. 408-9.

De gelijkenis van de bomen

Nadat Gid'on het koningschap heeft afgewezen, lezen we in Richt. 9 hoe Avimèlech, de zoon van Gid'on, na diens dood ongevraagd naar het koningschap dingt. Hij zoekt daartoe steun bij de broers van zijn moeder in Sjechem. Om elke concurrentie uit te schakelen, doodt hij eerst zijn zeventig broers. Door hun financiële bijdrage uit een heidense tempel (4) maken de Sjechemieten zich mede schuldig aan de lafhartige moord: ze dragen zeventig zilverlingen bij: één zilverling per broederhoofd. Eén van hen, Jotam, weet zich schuil te houden en blijft gespaard. Wanneer Jotam hoort dat de Sjechemieten Avimèlech tot koning hebben gekozen *bij de hoge eik die bij Sjechem is* komt hij tevoorschijn. In het openbaar stelt hij in een indrukwekkende parabel (7-21) het tirannieke en tot zelfvernietiging gedoemde koningschap van Avimèlech aan de kaak. Zinspeelt hij op de 'hoge eik' wanneer hij de bomen als zinnebeeld kiest? Zijn parabel gaat in grote trekken aldus: Een groep van wijzen onder de bomen (er staat 'de bomen', en niet 'alle bomen', zoals in 14) gaat op weg om zich een koning te kiezen. De olijfboom is de kostbaarste onder de bomen, en hier het zinnebeeld voor waardigheid en wijsheid. Hij levert immers de olie voor de lamp van het Heiligdom. De olijfboom weigert echter zijn dienende taak op te geven. Het zal hem slechts tot zinloze zelfverheffing brengen en hem maken tot een ontwortelde boom, die in de lucht zweeft boven de andere bomen. Dan wordt de vijgeboom gevraagd koning te worden. Ook deze weigert zijn voedende taak in te ruilen voor een nutteloos koningschap. Ook de wijnstok, een bron van vreugde voor de mensen, weigert. Nu de edelsten onder de bomen het koningschap hebben geweigerd, *toen zeiden alle bomen tot de doornbos, kom, wees jij koning over ons*. De uiteindelijke keuze voor de doornstruik gaat niet uit van enkele wijzen ('de bomen'), maar van de massa ('alle bomen'), die evenmin als de doornstruik inzicht en wijsheid bezit. De doornstruik (Avimèlech!), die alleen kan prikken en wanneer hij vlam vat, allen in zijn ondergang meesleurt, aanvaardt het koningschap gretig.

Jotam velt met zijn parabel een vernietigend oordeel over de keuze van Sjechem voor Avimèlech, een keuze die slechts getuigt van hebzucht en clangeest (9:2-3). Door hun keuze hebben ze hun eigen lot bezegeld. De kwade geest (23) die God tussen de Sjechemieten en Avimèlech zendt, is wederzijdse haat (Rasji). Gedetailleerd wordt vervolgens beschreven hoe Ga'al, de zoon van Eved en de Sjechemieten tegen Avimèlech in verzet komen. Zevoel, de stadhouder van Avimèlech weet de gevoelige snaar van Ga'al, zijn trots, te bespelen en hem te verleiden tot een lichtzinnige aanval in het open veld. Zo krijgt Avimèlech door een krijgslist Sjechem weer in handen. *Hij doodde het volk dat daarin was, hij brak de stad af en bezaaide haar met zout*. De burgers die zich in een heidense tempel hadden verschanst, worden door vuur verteerd. Zij die Avimèlech met het geld uit deze afgodische tempel aan de macht hebben gebracht (9:4), vinden in dezelfde tempel de dood.

Avimèlech, die begon met het doodslaan van zijn broers *op een steen* (9:5), komt later zelf om door een steen (53). (MvL).

Jiftach's dochter

Over de vraag of Jiftach inderdáád zijn dochter heeft geofferd lopen de meningen uiteen. Dat zo'n offer lijnrecht ingaat tegen de Tora is duidelijk. Volgens de midrasj (Jalkoet Sjim'oni) zei zijn dochter: 'Staat er soms in de Tora dat men mensen offeren moet?! Staat er niet (Lev. 1:2): *Van het vee moet je je offers brengen?*' Hij zei haar: 'Dochter, ik heb een gelofte gedaan!' Ze zei hem: 'Ja'akov onze vader deed een gelofte: *Van alles wat U mij geven zal, zal ik tienden afzonderen* (Gen. 28:22). De Eeuwige gaf hem twaalf stammen. Heeft hij daar één van geofferd?' Maar hij luisterde niet naar haar.

Wat maakte dat Jiftach zijn dochter liet sterven? Het feit dat hij geen Tora had geleerd. Dezelfde midrasj laat de ongerijmdheid van Jiftachs gelofte zo mogelijk nog krasser uitkomen en laat God kwaad tegen Jiftach zeggen: 'En als er een hond of een varken of een kameel uit je huis gekomen was, had je die dan soms aan Mij geofferd?!'

De meeste latere commentaren menen dat Jiftach zijn dochter uiteindelijk niet heeft geofferd. Radak leerde van zijn vader 11:31 aldus te lezen: *wat mij ook uit de deur van mijn huis tegemoet komt zal óf voor de Eeuwige zijn* [dwz. gewijd zijn, nl. wanneer het niet als offer dienen kan] *óf ik zal het offeren als opstijgoffer* [wanneer het daarvoor wel geschikt is]. Het Hebr. voegwoord *we* betekent immers vaker *of* [bv. Ex. 21:15] *Wie zijn vader of zijn moeder slaat*. Met deze visie rijmt ook 11:37: *Laat mij mijn maagdelijkheid bewenen*. Dwz. ze onthield zich als wijding aan God van een huwelijk, zoals er staat (39): *Ze kende geen man*. En *hij deed haar volgens zijn belofte die hij beloofd had*. Er staat niet dat hij haar als opstijgoffer bracht. Aldus Radak, en in die geest ook Ralbag, Abravanel en volgens Ramban (die zich tegen deze verklaring verzet) ook Ibn Ezra.

Sjimsjon

Het boek Sjof'tiem schrijft geen geschiedenis in de gangbare zin van het woord. Het is een profetisch boek. Dat wil zeggen dat de schrijver uit de verhalen die over die periode in omloop waren, die elementen blootlegt, die een boodschap behelzen voor alle tijden. Met name over de omgang van God met Zijn volk. Geen passage in ons boek doet dit beter uitkomen dan het verhaal van Sjimsjon. Sjimsjon werd geboren in de stam Dan, een kleine, steeds weer verdreven stam, die echter een verbeten guerrilla-oorlog bleef voeren, eerst tegen de Emorieten, toen tegen de Filistijnen. Deze stam sprak zichzelf moed in door het vertellen van een eindeloze reeks sterke verhalen over hun grote held Sjimsjon. Verhalen over zijn bovenmenselijke kracht, vindingrijkheid en eigengereidheid, maar ook over zijn zwakheden, die hoorder en verteller vertederden. Uit al deze volksverhalen die in de stam in omloop waren, weeft de schrijver van Sjof'tiem een verhaal van een diepe ernst en tragiek, die ver boven de verhalen uitstijgt. En hij laat daarmee zien hoe God uit zowel de kracht als de zwakheid van deze held Zijn redding bewerkt.

Het verhaal bestaat uit twee delen met een duidelijke parallellie. Het eerste deel (de hoofdstukken 13-15) verhaalt Sjimsjons wonderbaarlijke geboorte, die door een engel wordt aangekondigd (in de bijbel vinden we dat verder alleen van Jitschak!), zijn kracht (de leeuw die hij met zijn blote handen uiteen rijt), de rijkdom van zijn fantasie (het raadsel, dat ongezocht voortvloeit uit de episode van de leeuw) en zijn voorkeur voor Filistijnse meisjes en voor het Filistijnse leven. De aantrekkingskracht die de Filistijnen op hem uitoefenen verontrust zijn ouders; zij *wisten niet dat dit van de Eeuwige was, want Hij zocht een aangrijpingspunt bij de Filistijnen* (14:4). Wanneer zijn Filistijnse vrouw tegen Sjimsjon en voor haar volksgenoten kiest, is dit 'aangrijpingspunt' gevonden en *werd de geest van de Eeuwige vaardig over hem* (19). Zijn woede tegen de Filistijnen is gewekt, eerst tegen die van Asjkelon, en nadat de familie van zijn vrouw te kennen geeft hem niet te aanvaarden, tegen alle Filistijnen. Wanneer de Filistijnen wraak willen nemen op een dramatische guerrilladaad van Sjimsjon (de episode van de vossen, 15:4v), trekken ze op tegen de stam Jehoeda, waar Sjimsjon verblijft, en eisen zijn uitlevering. Uit angst voor de Filistijnen gaat Jehoeda daarop in. Sjimsjon verbreekt zijn boeien en ook nu, net als bij Asjkelon, *werd de geest van de Eeuwige vaardig over hem* (14). Ditmaal slaat hij duizend man. De episode bij de bron (15:18-19) onderstreept de eenzaamheid van Sjimsjon, de held die altijd alleen vecht en ogenschijnlijk voor zijn persoonlijke wraak. Voor het eerst vernemen we nu dat Sjimsjon tot de Eeuwige bidt en verhoord wordt. Hij heeft, zij het onbewust, zijn roeping waar gemaakt. En dan eindigt dit eerste deel met de woorden: *En hij richtte Israel in de dagen der Filistijnen, twintig jaren* (15:20), een formule-achtige afsluiting, zoals bij haast alle richteren (3:10, 10:2, 3:12, 9:11 en 14).

Het verhaal is echter niet ten einde, want nu begint het tweede deel, dat straks (16:20) eindigt met de woorden *hij had Israel gericht, twintig jaren*. Nogmaals twintig jaren? Nee, dit tweede deel vertelt in

De bijvrouw in Giv'a

Het verhaal van de bijvrouw in Giv'a (19:21) laat het morele verval zien dat het gevolg is van het leven met de Kena'anieten. Met bittere ironie beschrijft het verhaal hoe de Leviet bij het vallen van de avond bij Jerusalem aankomt, maar daar niet wil overnachten, omdat het een *vreemde stad* is, waarvan de inwoners *niet tot de kinderen van Israel behoren*. Hij trekt verder naar Giv'a, waarvan de inwoners Binjaminieten zijn (19:1-12). Van hen meent hij meer gastvrijheid te kunnen verwachten dan van de Kena'anitische Jevoesieten, die in die tijd in Jerusalem wonen.

Het verhaal in Richt. 19 loopt duidelijk parallel met dat in Gen. 18 en 19. In Gen. 19 staat de ongastvrijheid van de Sedomieten in schril contrast met de gastvrijheid van Awraham in Gen. 18. Zo'n contrast is er ook in ons verhaal: het gedrag van de Binjaminieten van Giv'a is des te schrijnender omdat het staat tegenover het hartelijke en gulle onthaal dat de vader van de bijvrouw zijn schoonzoon bereidt (4v). In Gen. 19 krijgen de vreemdelingen onderdak bij iemand die niet uit Sedom komt: Lot. In Richt. 19 gebeurt hetzelfde: de Leviet wordt opgenomen door een oude man, die *als vreemdeling in Giv'a verbleef* (16). Bij de beschrijving van de verdere gebeurtenissen is zelfs het woordgebruik vaak hetzelfde als in Gen. 19. Net als in Sedom *omsingelen de mannen van de stad het huis* en eisen van de gastheer dat hij zijn gast *naar buiten brengt en we zullen hem kennen* (vgl. Richt. 19:22 met Gen. 19:4-5). Net als Lot gaat de gastheer naar buiten en zegt tot de mannen van de stad: *Mijn broeders, doe toch geen kwaad* en hij biedt hun in plaats van zijn gast zijn dochter aan: *doe met haar wat goed is in jullie ogen* (Richt. 19:23-24 en Gen. 19:6-8). Maar behalve zijn dochter, biedt de oude man ook de bijvrouw van zijn gast aan. Strekt zijn gastvrijheid zich niet uit tot haar? Op dit punt gaan de twee verhalen uiteen: In Gen. 19 loopt het goed af; in Richt. 19 is de afloop gruwelijk.

afzonderlijke hoofdstukken de grote ommekeer in Sjimsjons leven en de bekroning ervan. Overeenkomstige gebeurtenissen als in het eerste deel, leiden ditmaal tot een doorbraak van het besef van zijn roeping. Dit tweede deel begint met 16:1-3, waaruit blijkt hoe berucht zijn kracht intussen is geworden. Deze episode is het enige volksverhaal dat niet organisch in het hele verhaal is ingeweven, maar los is blijven staan. Het staat echter parallel met het verhaal van de leeuw, waarin voor het eerst de kracht van Sjimsjon wordt geschilderd. Nu volgt, parallel met zijn eerste Filistijnse vrouw, zijn liefde voor de Filistijnse Delila, die hem ditmaal het raadsel van zijn kracht ontsteelt en aan haar landgenoten verraadt. Dit levert hem over aan de Filistijnen, parallel met het verraad van Jehoeda.
De Filistijnen steken hem ditmaal de ogen uit. bSota 9b verklaart: 'Sjimsjon ging aan achter zijn ogen, daarom staken de Filistijnen hem de ogen uit'; de bedoeling is natuurlijk dat God dit laat gebeuren, zoals Hij hem bij dit nieuwe falen zijn kracht ontneemt. Op dit moment, op het dieptepunt van zijn leven, komt Sjimsjon tot waarachtige grootheid. Wanneer de Filistijnen hem tussen de pilaren aan het volk vertonen, bidt hij voor de tweede maal tot God. God sterkt opnieuw zijn kracht. Maar ditmaal is hij zich zijn roeping wèl bewust. Hij roept uit: *Mijn ziel sterve met de Filistijnen. En hij boog zich met kracht en het huis viel op de vorsten en op al het volk dat daarin was. En de doden die hij in zijn sterven gedood heeft waren meer dan hij in zijn leven gedood had.*
Abravanel: 'Denk niet dat de kracht van Sjimsjon in zijn haar zat, en daarom verdween toen het werd afgeknipt en terugkeerde toen het weer aangroeide. Het wonder was dat hij kracht kreeg zolang hij zijn wijdingsgelofte hield. Maar zodra hij achter zijn ogen aanging en zijn geheim onthulde aan de vijand, verliet de Eeuwige hem. En toen zijn haar weer aangroeide zegt de Schrift niet dat dáárdoor zijn kracht terugkwam. Wat er gebeurde was dat hij met heel zijn hart terugkeerde tot God en Hem aanriep in zijn nood. En dáárom werd hij verhoord en werden zijn handen weer gesterkt'.
De tragiek van Sjimsjon is dat hij de geestelijke betekenis van zijn wijding niet besef maar zijn kracht gebruikt voor zijn lichamelijke begeerten in plaats van voor zijn roeping als verlosser van Israel. Wat een afstand tussen het eerste wat er na zijn geboorte van hem gezegd wordt: *En de jongen groeide op en de Eeuwige zegende hem. En de geest van de Eeuwige begon in hem te kloppen* (13:25) en de impulsieve door primitieve begeerten gedreven solist in zijn volwassen leven! God maakt echter van zijn zwakheden gebruik door zijn aanvankelijke voorliefde voor de Filistijnen in woede te laten omslaan. Pas aan het einde van het verhaal is Sjimsjon bereid zijn ziel te geven voor zijn roeping en bidt hij tot God om de kracht daartoe. En daarmee komt hij in zijn dood tot zijn ware bestemming.
Zie over Sjimsjon ook *Tenachon over de Tora*, p. 306 en 307, waar we een parallel hebben getrokken tussen Sjimsjon en David.
Zie bSota 9b ev. voor agada rond Sjimsjon.

Een klemmende vraag bij beide verhalen is: Hoe konden Lot en de oude man zo met hun dochters omgaan? De traditie kent verschillende visies op het gedrag van Lot. Pirké deRabbi Eliëzer (25) ziet Lots aanbod als een grote zelfopoffering en zelfverloochening: 'Zoals Mosjè zijn leven gaf voor het volk, zo gaf Lot zijn dochters in plaats van de twee boden.' Abravanel beschouwt Lots aanbod als een list: Hij hoopte op die manier tijd te winnen, zodat zijn gasten zouden kunnen vluchten. Volgens Chananel probeert Lot de belagers te overbluffen: Mijn huis staat voor je open, neem maar wat je hebben wilt. Dit in de verwachting dat de belagers daarvoor zullen terugschrikken. Al deze commentaren waarderen Lots gedrag positief. Er zijn echter ook tegenstemmen. Zo zegt midrasj Tanchoema (Wajera 12): 'Gewoonlijk levert een man zichzelf uit om zijn vrouw en dochters te redden. En deze [*Lot*] levert zijn dochters uit om misbruikt te worden?!'
Ramban oppert: 'Eerst vertelt het verhaal ons zijn uitnemendheid, en nu zijn schande. Zijn gasten wilde hij redden omdat ze onder zijn dak waren gekomen. Maar hij was bereid de mannen van de stad tevreden te stellen door hen zijn dochters te laten misbruiken. Dit toont de boosheid van zijn hart: kennelijk stond ontucht met vrouwen niet zo ver van hem af en deed hij zijn dochters er naar zijn gevoel geen groot onrecht mee.' In zijn gastvrijheid toonde Lot zich een verwant van Awraham, maar in zijn houding tegenover zijn dochters bleek ook hij een kind van Sedom.
En hetzelfde kan gezegd worden van de oude man in Giv'a.
En dan is er in Richt. 19 ook nog de Leviet, die zijn bijvrouw uitlevert: 'Hij bracht haar tegen haar wil naar buiten om zichzelf te redden', zegt Radak. Misschien is dit wel het gruwelijkste in het hele verhaal: Dat de Leviet er geen moeite mee heeft zijn vrouw te laten verkrachten, en pas verontwaardigd en verbitterd raakt wanneer ze haar zo verkrachten dat ze sterft. (DvU)

Lernen met Tenachon

Bij deze rubriek kunt u het beste als volgt te werk gaan: *1. Lees eerst het boek Sjof'tiem een keer door; 2. Bespreek daarna met een of meer anderen onderstaande vragen; 3. Lees tenslotte dit nummer van Tenachon in zijn geheel.*

Vraag 1: Wat zijn naar uw idee de hoofdthema's van Sjof'tiem?

Vraag 2: Lees Num. 33:50-56 en Ex. 34:11-16. Waarom mag Israel geen verbond sluiten met de Kena'anieten?

Vraag 3: Houden ze zich aan dat verbod? Wat zijn daarvan de consequenties?

Vraag 4: Lees Richt. 2:11-19. Welk 'patroon wordt hier geschetst? Waar in Sjof'tiem vindt u dit patroon nog meer?

Vraag 5: Wat is de voornaamste funktie van een richter?

Vraag 6: Ziet u een verband tussen Richt. 17-21 en de rest van het boek?

Vraag 7: Lees nu op p. 17-19 'Het boek Sjof'tiem'. Hoe worden hier de vragen 1-6 beantwoord?

Vraag 8: Lees p. 20 'Strijd tegen de Kena'anieten'. Hoe worden hier vraag 3 en 6 beantwoord?

Vraag 9: Maak een lijst van de richteren die in Sjof'tiem worden genoemd. Zet bij elke richter in welke hoofdstukken en verzen hij een rol speelt. Wat valt u op?

Vraag 10: Lees p. 20 'De richterverhalen, een keuze'. Waarom wordt aan sommige richteren veel aandacht besteed en aan anderen weinig?

Vraag 11: Lees Richt. 4 en 5. Wat is de verhouding tussen deze twee hoofdstukken?

Vraag 12: Welke stammen doen volgens Richt. 4 mee aan de strijd (6+10)? En welke volgens 5:14-18?

Vraag 13: Lees alinea 2 van 'De slag bij Kisjon' (p. 21: De kern van... Asjer aan de zee). Hoe worden hier vraag 11 en 12 beantwoord?

Vraag 14: Lees 4:17-22 en 5:24-30. Welke overeenkomsten ziet u tussen deze twee versies van de gebeurtenis? En welke verschillen?

Vraag 15: Lees 'Gezegend boven de vrouwen zij Ja'el' (p. 22-23). Hoe wordt vraag 14 hier beantwoord?

Vraag 16: Lees 6:11-24. Dit verhaal loopt parallel met Ex. 3:4. Welke overeenkomsten ziet u tussen deze twee verhalen? Wat zegt die parallellie over Gid'on?

Vraag 17: Lees alinea 3 van 'Gid'on, de profetische richter' (p. 24v: Het roepingsverhaal... Gods opdracht uit te voeren). Hoe wordt vraag 16 hier beantwoord?

Vraag 18: Lees: 7:1-22. Waarom moet Gid'on zijn legermacht zo drastisch inkrimpen?

Vraag 19: Lees nog eens nauwkeurig 7:16-22. Wie of wat brengt op het kritieke moment de beslissing in de strijd?

Vraag 20: Lees de rest van 'Gid'on de profetische richter' (p. 24,26 en 27, vanaf: De geschiedenis van...). Hoe worden hier vraag 18 en 19 beantwoord?

Vraag 21: Welke tekenen krijgt Gid'on in Richt. 6-7? Om welke heeft hij gevraagd en welke krijgt hij ongevraagd?

Vraag 22: Wat is de funktie van een teken? Zie ook Gen. 9:12; 17:11 en Ex. 3:12.

Vraag 23: Lees 'Tekenen ter bevestiging' (p.24+26). Hoe worden hier vraag 21 en 22 beantwoord?

Vraag 24: Lees 8:22-23; 9:7-20 en 1Sam. 8:1-22. Hoe wordt in deze passages over het koningschap geoordeeld? Waarom wordt er zo over geoordeeld?

Vraag 25: Lees 17:6; 18:1; 19:1; 21:25 en 1Sam. 2:10. Hoe wordt het koningschap daar gezien? Waarom wordt het zo gezien?

Vraag 26: Lees 'Op weg naar een koning' (p. 27) en *Tenachon over de Tora* p.408-9 en 334. Hoe worden vraag 24 en 25 hier beantwoord?

Vraag 27: Lees (nog eens) 6:11-24; 13:2-23; Gen. 18:1-8, 22 en 19:1. Wat zijn 'engelen' en welke funktie hebben ze?

Vraag 28: Lees 'Over engelen' (p. 27-28). Hoe wordt vraag 27, hier beantwoord?

Vraag 29: Lees 11:30-40 heel nauwkeurig, liefst in meer vertalingen. Wat heeft Jiftach precies met zijn dochter gedaan?

Vraag 30: Lees 'Jiftachs dochter' (p. 29). Welke twee antwoorden worden hier gegeven op vraag 29?

Vraag 31: Lees Num. 6:1-21 en *Tenachon over de Tora* p. 304-5. Gedraagt Sjimsjon zich als een nazier (nazireeër)? Waar wel en waar niet?

Vraag 32: Lees het tweede deel van 'Sjimsjon' (p. 30-31); vanaf Het verhaal is echter...). Hoe wordt vraag 31 hier beantwoord?

Vraag 33: Lees Richt. 19. Aan welk verhaal uit de Tora doet dit verhaal u denken? Welke overeenkomsten ziet u tussen Richt. 19 en het verhaal uit de Tora? En welke verschillen?

Vraag 34: Waarom zou de oude man (en zijn parallel in de Tora) zijn dochter aanbieden? Wat vindt u daarvan?

Vraag 35: Lees 'De bijvrouw in Giv'a' (p. 30-31). Hoe wordt hier vraag 33 beantwoord? En welke antwoorden worden gegeven op vraag 34? Wat vindt men in de traditie van de oude man en zijn parallel in de Tora?

Colofon

Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen:
Boekencentrum b.v.
Postbus 29
2700 AA Zoetermeer
(079) 615481
Abonnementsprijs: *f* 70,– per jaar.
Prijs van losse nummers *f* 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica